

»Za slobodu nas Krist oslobodi« (Gal 5,1) – Poimanje slobode u Poslanici Galaćanima

(I.: *Sintagma u povijesnom kontekstu poslanice i kristološke vjere*)

Marinko Vidović*

mvidovic@kbf-st.hr

<https://orcid.org/0000-0003-0746-023X>

<https://doi.org/10.31192/np.18.1.9>

UDK: 27-248.48

2-423.4

Pregledni članak / Review

Primljeno: 3. veljače 2020.

Prihvaćeno: 24. veljače 2020.

Polazeći od sintagme »za slobodu nas Krist oslobodi« (Gal 5,1) i stavivši je u kontekst nekih suvremenih poimanja slobode, autor u ovomu radu istražuje Pavlovo poimanje slobode na temelju Poslanice Galaćanima koja je označena kao Magna charta libertatis christianae. U prvoj cjelini rada smješta tu sintagmu u povijesni kontekst nastanka poslanice, iz čega je vidljivo da je njegov govor o slobodi posve određen konkretnim stanjem vjernika u galatskim crkvama, njihovom dilemom vraćanja pod Mojsijev Zakon pod utjecajem nekih vjerovjesnika koji su se ušuljali u crkve Galacije nakon Pavla. I to vrlo konkretno poimanje slobode izrasta ponajprije iz kristološke vjere o Božjem ostvarenju spasenja u Kristu. U tomu smislu može se reći da Pavao spasenjski učinak poruke evanđelja izražava pojmom »oslobođenje«, što je jedinstveno u Novomu zavjetu.

Ključne riječi: galatske Crkve, istina evanđelja, Pavao, sloboda, vjera, židovstvo.

* Prof. dr. sc. Marinko Vidović, Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet, Zrinsko-frankopanska 19, HR-21000 Split.

Uvod

Oslanjajući se upravo na u naslovu istaknuti redak iz Gal 5,1, mnogi su autori Poslanicu Galaćanima označili kao *Magna charta libertatis christianae*.¹ Po tomu kako i koliko² progovara o kršćanskoj slobodi, o slobodi u Kristu, ona to uistinu i jest. Oslanjajući se na formulacije i motive koji povezuju kristologiju i soteriologiju,³ Pavao u njoj doista prikazuje Božje djelo u Kristu⁴ kao ponudu oslobođenja i slobode za čovječanstvo. Takav govor nije bez uvjetovanosti i navezanosti na povijest religija i kultura, jer je ponuda slobode obilježje gotovo svake religije i kulture,⁵ ali je kudikamo više navezan na konkretno stanje vjernika u galatskim Crkvama koje je Pavao priveo vjeri i koje je najviše privukao navještajem Krista kao osloboditelja od raznih oblika ljudskog robovanja i neslobode. Pavlov navještaj, a među istraživačima njegove misli to je općenito prihvaćeno, nikada ne polazi od nekih apstraktnih ideja i idejnih konstrukcija, nego od konkretnih stanja, poteškoća i potreba vjerničke zajednice kojoj se pisanim putem obraća. Ta stanja rasvjetljuje, poteškoće ublažuje ili uklanja, a potrebe usmjerava svojim uvjerenjima i iskustvom onoga što je doživio kada mu je

¹ Usp., primjerice, Giovanni GIAVINI, *Galati. Libertà e legge nella Chiesa*, Brescia, 1983, u Predgovoru; Richard N. LONGENECKER, *Paul, Apostle of Liberty*, New York, 1964; Thomas SÖDING, *Die Freiheit des Glaubens. Konkretionen der Soteriologie nach dem Galaterbrief*, u: Wolfgang KRAUS, Karl-Wilhelm NIEBUHR (prir.), *Frühjudentum und Neues Testament im Horizont Biblischer Theologie* (WUNT 192), Tübingen, 2003, 113-134.

² U Poslanici Pavao rabi sve oblike korijena *eleuther-*. Tako, imenicu ἐλευθερία 3 puta (2,4; 5,1.13; i još u 1 Kor 10,20; 2 Kor 3,17); pridjev ἐλεύθερος 6 puta (3,28; 4,22.23.26.30.31; još u Rim 6,20; 7,3; 1 Kor 7,21.22.39; 9,1.19; 12,13) i glagol ἐλευθερώω 1 put (5,1; još u Rim 6,18.22; 8,2.21). Gotovo u svim ključnim dijelovima poslanice pojavljuje se pojmovlje oslobođenja, slobode. Zanimljivo je spomenuti da u Septuaginti susrećemo imenicu (prijevod hebrejske imenice *hufšah*) i pridjev (prijevod hebr. *hofšî* i *hor*), ali ne i glagol. Glagol nema hebrejskog ekvivalenta, što znači da se slobodu shvaća samo u gospodarskom i socijalnom smislu. O nekakvoj nutarnjoj slobodi uopće se ne razmišlja do pojavka mudrosne literature (usp. Izr 25,10a; Sir 10, 25). Od 44 uporabe riječi ovoga korijena u Novomu zavjetu kod Pavla ih nalazimo 30.

³ Različiti su pojmovi koje Pavao rabi za Božje spasiteljsko djelo u Kristu. Evo nekih: καταλλάσσω, καταλλαγή – pomiriti, pomirenje, nakon svađe i neprijateljstva (2 Kor 5,18-19), σῶζω, σωτηρία – spasiti, spasenje (Rim 5,10); ῥύομαι – izbaviti, osloboditi, spasiti (1 Sol 1,10; Rim 7,24; 2 Kor 1,10; 2 Sol 3,2), ἀπολύτρωσις – otkupljenje u smislu oslobođenja otkupninom (Rim 3,24; 8,23; 1 Kor 1,30) itd.

⁴ Temeljna teza toga djela je opravdanje: »I mi smo prigrlili vjeru u Isusa Krista da bismo se opravdali vjerom u Krista, a ne djelima Zakona« (Gal 2,16). Izvlači ga iz Isusova poslanja koje je bilo spašavanje izgubljenih, pomirenje neprijatelja s Bogom, oslobađanje zasužnjenih i uskrisavanju mrtvih [usp. Thomas SÖDING, *Za slobodu oslobođeni* (Gal 5,1). Pavao i kritika auto-nomije, *Communio*, 36 (2010) 107, 56-70, 58].

⁵ Dovoljno je ovdje spomenuti Josipa Flavija koji, kada želi predstaviti tri glavne židovske sljedbe, kvalificira ih upravo na temelju njihova rješavanja problema odnosa ljudske slobode i Božjega djelovanja. Saduceji, po njemu, isključuju Boga iz bilo kakve mogućnosti da čini zlo te dobro i zlo stavljaju samo u ljudsku odluku. Eseni sve pripisuju Bogu i ništa se ljudima ne događa bez Božje odredbe, bez sudbine koja je unaprijed određena. Farizeji zauzimaju središnju poziciju. Smatraju da je Bog sve predvidio, ali da dobro i zlo ovise o čovjeku, o njegovoj slobodnoj prosudbi (usp. Romano PENNA, *La giustificazione per la fede in Paolo e Giacomo, u: isti, L'apostolo Paolo. Studi di esegesi e teologia*, Cinisello Balsamo, 1991, 470-495, 485).

Bog objavio, očitovao svoga Sina (usp. Gal 1,16) i tim ga očitovanjem uputio da ga naviješta među poganima. I govor o slobodi u Poslanici Galaćanima shvatljiv je samo na obzoru onoga što su proživljavali vjernici u Galaciji.

Pavlovo i suvremeno zanimanje za slobodu u jednome se – i to bitnome – slažu, a u puno toga se razilaze. Slažu se u tomu da je sloboda bitan čimbenik ljudskog ostvarenja, za one koji ne vjeruju i bez Boga, a za one koji vjeruju s Bogom, pred Bogom i u Bogu. U promatranju i tumačenju toga ostvarenja Pavlovo gledanje i gledanje suvremenoga čovjeka značajno se razlikuju. U govoru o slobodi suvremeni se čovjek oslanja na svoju odlučnost i samosvijest, na prometejsku svijest koja skida okove navezanosti na božansko i u Bogu – ili bogovima – vidi temeljnu zaprjeku ostvarenju ljudske slobode. Božje se djelovanje gleda kao čovjekovo ograničavanje i novovjekovni se čovjek želi boriti i izboriti za svoju slobodu, i od Boga.⁶ Pavao, naprotiv, drugačije poima Boga, pa će i njegovo poimanje svijeta, čovjeka i slobode biti posve drugačije. Za njega, prije svega, sloboda nije sloboda od Boga, nego sloboda u Bogu, po Bogu i za Boga. Za slobodu se ne treba boriti niti ju se može izboriti, nego je ona u konačnici darovana. Čovjek je kao stvorenje, kao *Adam*, konstitutivno navezan na Boga, što je za Pavla kao pravovjernoga Židova posve razumljivo i prihvatljivo, i izvan Boga se ne može ostvariti, pa ni u svojoj slobodi. Židovska je teologija takvu navezanost na Boga s vremenom vezala uz Zakon i vršenje njegovih odredbi kao izraza Božje volje, a Pavao će jasno i nedvosmisleno ustvrditi da »čovjeka ne opravdava vršenje Zakona« (2,16), da se ispravan odnos s Bogom, koji on naziva »opravdanjem« (δικαιοσύνη), ne uspostavlja oslanjanjem na Zakon i njegove odredbe, nego oslanjanjem na obećanje na koje se jedino ispravno može odgovoriti vjerom i povjerenjem, prihvaćanjem i oslanjanjem na ponuđeno obećanje. Pavlova sloboda posljedica je Božjeg spasiteljskog djelovanja u Isusu Kristu⁷ i uvijek je uokvirena milošću.

Ti temeljni Pavlovi stavovi okosnica su njegove pisane korespondencije s Galaćanima. Uvjetovani su stanjem njegove zajednice u galatskim crkvama i iz toga su stanja jedino razumljivi. U prvomu dijelu ovoga rada istražiti ćemo razloge i svrhu Pavlova pisanja Poslanice Galaćanima te kristološku vjeru kao kontekst njegovoga govora o slobodi.

⁶ Usp. Josef RATZINGER, *Vjera – Istina – Tolerancija. Kršćanstvo i svjetske religije*, Zagreb, 2004, 212-220.

⁷ Kristocentričnost svekolike Pavlove misli posebno ističe Ed Parish SANDERS, *Paul and palestinian Judaism. A Comparison of Patterns of Religion*, London, 1977, 442-447, tvrdeći da kod njega uvijek rješenje problema prethodi samomu problemu.

1. Razlozi i svrha Gal

Poslanica Galaćanima je nastala najvjerojatnije nakon Pavlova napuštanja Efeza, gdje je boravio gotovo tri godine, evangelizirajući okolna područja i prateći stanje u zajednicama koje je prije toga osnovao. Zbog svoga djelovanja bio je i optužen i zatvoren. Kad je oslobođen od optužbi i pušten iz zatvora, Pavao odlazi na putovanje na kojemu želi prikupiti milodare raznih crkava koje je osnovao i ponijeti ih siromašnoj jeruzalemskoj crkvi, kako je za Jeruzalemskog sabora i obećao da će činiti (usp. Gal 2,10). Na tom putovanju preko Troade i Filipa stiže u Solun, gdje se susreće sa svojim suradnikom Titom kojega je prethodno bio poslao iz Efeza u Korint. Tit mu donosi dobre vijesti iz Korinta, ali i loše u odnosu na crkve po Galaciji. Tamo su se pojavili kršćanski vjerovjensnici židovskoga podrijetla,⁸ kršćani iz židovstva koji žele odvratiti Galaćane od evanđelja koje su prihvatili od Pavla i pridobiti ih za svoju inačicu evanđelja. Iz takvoga stanja stvari, najvjerojatnije kada se vratio u Efez, Pavao piše Galaćanima, želeći ih odvratiti od namjeravanoga otpada od istine, odnosno od istinskoga evanđelja koje im je navijestio. Najprije tvrdi, što su mu vjerojatno ti »uljezi« – kako ih naziva – predbacivali, da ga nije primio od ljudi, nego Božjom objavom kojom mu je bio očitovan Božji Sin da ga naviješta među poganima. Ta objava ni u čemu nije ovisila o jeruzalemskoj Crkvi, ali je od nje potvrđena na Jeruzalemskom saboru.⁹ Predočujući Galaćanima tu potvrdu, Pavao im pripovijeda o svom dolasku u Jeruzalem zajedno s Barnabom i Titom, gdje je uglednijima (τοῖς δοξοῦσιν) izložio evanđelje koje je propovijedaog poganima, izražavajući svoju bojazan¹⁰ »da ne bih možda trčao ili da nisam trčao uzalud« (μὴ πως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον, 2,2). Boji se uzaludnosti svoga prethodnog (ἔδραμον), ali i budućega (τρέχω)¹¹ rada. Ovdje i svoju prošlost i budućnost mjeri Jeruzalemskim saborom: prije Sabora bojao se razdiobe kršćanstva na

⁸ Vidi John C. HURD, Reflections concerning Paul's »Opponents« in Galatia, u: Stanley E. PORTER (izd.), *Paul and his Opponents*, Leiden, 2005, 129-148.

⁹ Usp. R. Alan COLE, *Poslanica Galaćanima. Komentar Pavlove Poslanice Galaćanima*, Daruvar, 1997, 22-23; Albin ŠKRINJAR, *Pavlove poslanice (corpus paulinum). Uvod u Pavlove poslanice. Izabrana egzegetska pitanja*, (ciklostilom), Zagreb, 1971, 21; Joseph A. FITZMAYER, *The letter to the Galatians*, u: Raymond E. BROWN i dr. (ur.) *The New Jerome Biblical Commentary*, New Jersey, 1997, 781; Uta POPLUTZ, *Athlet des Evangeliums. Eine motivgeschichtliche Studie zur Wettkampfmetaphorik bei Paulus*, Freiburg im Breisgau, 2004, 329-331; G. Walter HANSEN, *Galati, Lettera ai*, u: Romano PENNA (ur.), *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, Milano, Cinisello Balsamo, 2000, 662-667.

¹⁰ Sintagma μὴ πως nije finalna rečenica jer određuje i glagol u indikativu (ἔδραμον), a bila bi kad bi bila riječ o nekom hipotetičkom pitanju, što ovdje nije slučaj. Ne radi se ni o indirektnom/retoričkom upitu kojim se očekuje negativan odgovor. Njome se izražava osjećaj zabrinutosti (usp. Gal 4,11; 1 Sol 3,5; Poplutz, *Athlet des Evangeliums...*, 331, 333).

¹¹ Glagol τρέχω oblikom može biti indikativ prezenta, ali i konjunktiv prezenta. U ovom drugom slučaju, koji je vjerojatniji, radi se o futurum značenju glagola (usp. Victor C. PFITZNER, *Paul and Agon motif. Traditional athletic imagery in the Pauline Literature*, Leiden, 1967, 101; Poplutz, *Athlet des Evangeliums...*, 331, bilj. 14).

dva dijela, a i poslije Sabora, unatoč njegovim pozitivnim zaključcima, boji se da ih vjerovjesnici iz židovskog kršćanstva ne ponište. To bi učinilo uzaludnim sav njegov vjerovjesnički trud.¹²

Da bi se suprotstavio krivim uvjerenjima Galaćana koje su ti »smutljivci« (oi ταρασσοντες ὑμᾶς, 1,7) uznemirili, Pavao pokušava obraniti ono što je prethodno navijestio i po čemu su Galaćani pristali uz Krista. Ti uljezi u galatske Crkve i smutljivci tvrdili su da je Pavlov navještaj evanđelja krnj, da Krist nije dokinuo Zakon te da je on nužan za spasenje svih, i pogana. Drugim riječima, tko god želi zadobiti spasenje u Kristu¹³ mora prethodno prihvatiti Zakon, pa tek onda Krista, jer ako se prihvati Krista bez Zakona lako se upada u slobodarstvo, u slobodu koja nije ničim normirana i koja onda ostaje bez odgovornosti. Pavlovo naglašavanje teologije milosti bilo je od uljeza među Galaćane protumačeno kao libertinizam, pretjerano slobodarstvo. Svakako, riječ je o drugačijem shvaćanju onoga što je Bog učinio u Kristu. Zbog toga će se Pavao jako potruditi da protumači u čemu je istinska sloboda djece Božje koja će kršćanstvu omogućiti samostalan put, nezavisan o židovstvu, i učiniti ga univerzalnim,¹⁴ ne njegovom moću, ili težnjom za moći, nego sigurnošću da se u Kristu prima spoznaja koja spašava i ljubav koja otkupljuje.

Najprije će u jednom od najosobnijih odlomaka u njegovim poslanicama (1,11 – 2,21) izložiti u čemu se sastojalo njegovo prihvaćanje evanđelja koje ne potječe od ljudi nego od Božje objave i koje ne trpi nikakve preinake. On, koji je do u pojedinosti opsluživao Zakon, koji je bio revan i gorljiv u njegovu promicanju, po objavi koja mu je pala u dio, doživio je nemoć Zakona i shvatio spasenjsko značenje Kristova događaja. Krist nije kao Zakon samo temelj oslobođenja, nego je on sam Osloboditelj. Po njegovu uzdignuću s desne Očeve i zauzimanju za nas (usp. Rim 8,34), po zajedništvu s Kristom svima se otvara sadašnjost i budućnost spasenja. To spasenjsko značenja Kristova događaja doživio je kao oslobođenje za život Bogu u Kristu po vjeri (usp. Gal 2,19s). Vraćanje Zakonu, čemu su – pod utjecajem onih koji su nakon njega došli u galatske Crkve – Galaćani skloni, Pavao označuje kao ispad iz milosti, darovanosti i sveopćenitosti spasenja, štoviše, kao povratak u ropstvo, u poganstvo, gdje se umjesto istinskom Bogu služi idolima ili, kako on to naziva, vraća se služenju, podvrgavanju ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, kozmičkim načelima i uređenjima, počelima svijeta (4,3).¹⁵ Zanimljivo je da i služenje Bogu po Zakonu, zbog nekih čimbenika

¹² Govor o uzaludnosti sintagmom εἰς κενόν zajedno s glagolom τρέχω mogao je pronaći u Septuaginti, u Drugoj pjesmi o Sluzi Jahvinu (Iz 49,4), ali i u Job 2,9; 20,18; 39,16.

¹³ Pavao o spasenju uvijek govori kao o Božjoj inicijativi i Božjem djelu u Kristu. Čovjek se nikada ne spasava niti se može spasiti vlastitim naporima (usp. Leon MORRIS, *Salvezza*, u: Romano PENNA (ur.) *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, 1383-1390, 1385-1386).

¹⁴ Usp. Romano PENNA, *Aperture universalistiche in Paolo e nella cultura del suo tempo*, u: isti, *Vangelo e inculturazione. Studi sul rapporto tra rivelazione e cultura nel Nuovo Testamento*, Cinisello Balsamo (Milano), 2001, 323-364.

¹⁵ Usp. Eduard SCHWEIZER, *Slaves of the Elements and Worshipers of Angels: Gal 4:3 and Col 2:8,18,20*, *Journal of Biblical Literature*, 107 (1988) 455-468.

takvoga služenja, primjerice, određivanja bogoštovnih dana, mjeseci i vremena, shvaća kao robovanje nemoćnim i bijednim počelima (4,9). Pavao namjerno na istu razinu stavlja obrede poganske religije, koja je čovjeka podlagala kozmičkim silama koje je obožavala, i mojsijevski Zakon, jer u konačnici i obredi poganskih religija i Zakon očituju čovjekovu ovisnost o drugim stvorovima, o silama koje djeluju u svijetu i koje su samo zarobljavale čovjeka prije nego što ga je Krist oslobodio. Krist nas je istrkao »iz sadašnjega svijeta opakoga« (1,4).

Prisjetivši Galaćane na svoj navještaj po kojemu su primili Duha bez vršenja djela Zakona (3,1-5), Pavao pisamskom argumentacijom – Abrahamom, njegovim ženama i sinovima – pokazuje i dokazuje važnost obećanja, vjere i slobode, temeljnih čimbenika Božjega postupanja od samoga početka povijesti spasenja. U tom kontekstu, posebno alegorijom, štoviše pretjeranom alegorizacijom o Sari i Hagari, suprotstavljanjem ropstva i slobode, duha i tijela, Pavao objašnjava novi tip slobode u kojoj Izrael može postati Neizrael, a Neizrael Izrael, odnosno oni koji nisu bili Božji narod, to postaju, a oni koji su to po izabranju bili, prestaju to biti. Tu novu slobodu prikazat će etičkim poticajima (5,13ss), imperativima koji se naslanjaju na prethodno govorenje u indikativu. Ponašanje koje Pavao zahtijeva od svojih naslovnika određeno je onim što je milost Božja u Kristu već izvela u Galaćanima, određeno je njihovim stanjem sinova, a ne robova Božjih.

U cjelini, poslanica želi potaknuti Galaćane da se alternativno opredijele između vjere i Zakona, između slobode i ropstva. To opredjeljenje seže duboko, jer Galaćani nisu shvatili da su u Kristu postali nova stvorenja (usp. 6,15). Pavao ih želi odvratiti od ispadanja iz milosti, od obezvrjeđivanja Kristove smrti (1,4), od ostajanja u prokletstvu Zakona (3,13) i od sijanja u tijelo koje je određeno za propast (6,8).¹⁶

Braneći istinu evanđelja koju je navijestio u galatskim crkvama, Pavao svekoliki govor gradi dijalektičkim suprotnostima između vjere i Zakona, Duha i tijela te slobode i ropstva. Sve te suprotnosti mogu biti pomirene i nadidene, ne dokinute, zajedničkim nazivnikom sinovstva Božjega: »Svi ste po vjeri sinovi Božji u Kristu Isusu« (3,26) ili: »Ali kada dođe punina vremena, posla Bog svoga Sina, rođena od žene, rođena pod Zakonom, da otkupi podložnike Zakona, da primimo posinjenje« (Gal 4,4s). Možemo reći da se Pavlovo poimanje slobode razumijeva iz konteksta vjere, Zakona, obećanja, sinovstva, odnosno iz konteksta ropstva čija je zadnja snaga smrt. Jednom riječju, sloboda se razumijeva iz soteriološkog konteksta,¹⁷ iz soteriološke sigurnosti da Bog nudi spasenje

¹⁶ Za opširno tumačenje poslanice pod ovim vidom može se vidjeti: Izidor Zvonimir HERMAN, *Liberi in Cristo. Saggi esegetici sulla libertà dalla Legge nella lettera ai Galati*, Rim, 1986.

¹⁷ U poslanici nalazimo različite spasenjske izričaje koji se mogu smatrati tradicijskima: oproštenje grijeha (1,4), dar Duha (3,2-5), čovjekovo opravdanje pred Bogom (2,16.17.21; 3,8.11.21.24; 5,4-5), oslobođenje od ovoga zloga svijeta (1,4), ulazak u kraljevstvo Božje (5,2), život vječni (6,8), blagoslov (3,9.14), baština obećana Abrahamu i njegovu potomstvu (3,18.29; 4,1.7), bo-

čovjeku isključivo¹⁸ u Kristu. Takvo će poimanje razraditi deuteropavlovski spisi, gdje će spasenjsko Božje djelo u Kristu, za sve koji se s njim vežu vjerom i krštenjem, biti određeno kao novo vrijeme i stanje nove slobode povezane s jednim novim redom (usp. Ef 5,6-9). Mogli bismo malo zaoštrano reći da je evanđelje Pavlu radosna vijest upravo zato što ne zahtijeva kao Zakon, nego zato što dariva: dariva slobodu.

2. Kristološka vjera – preduvjet istinske slobode: sloboda u istini

Evanđelje, koje je u najdoslovnijem smislu riječi Radosna vijest o spasenju koje je Bog izveo i izvodi, samo je jedno, jedincato i jedinstveno jer postoji samo jedan Bog i samo jedan Krist. Formalno, ono je Božja ponuda spasenja, potpuno nezasluzena i milosna, ono je Božje obećanje na koje se može odgovoriti samo vjerom, na čemu Pavao inzistira govoreći autobiografski o svom odgovoru na Božju ponudu spasenja u Kristu u prva dva poglavlja poslanice. Sadržajno, evanđelje je govor o Božjemu Sinu koji je postao čovjekom (usp. 4,4), koji je umro za ljude (2,20) omogućujući ljudima sudioništvo u njegovoj smrti (2,19), ali, darom Duha (3,1-5), sudioništvo i u njegovu uskrsnuću, već sada, a posebno u Božjoj budućnosti. Budući da sudjeluje u Božjoj onostranosti i dolazi iz Božje ponude, ono nije »po ljudsku«, određeno je za čovjeka, ali ga znatno nadilazi. Ono se uklapa u čovjekov kulturni i religijski ustroj, njih ne treba prethodno mijenjati, ali ih treba suobličavati Kristu »dok se Krist ne oblikuje u vama« (4,19). Evanđelje ne trpi ukalupljenost, zahtijeva slobodu i od židovstva i omogućuje zajedništvo u ljubavi. Takav spasenjski učinak poruke evanđelja po kojoj su Galaćani postali dionici Duha, po kojoj su, jer je i sama poruka evanđelja poruka vjere, postali vjernici, po kojoj su primili krštenje (3,26ss) i postali opravdani (2,16), Pavao izražava pojmom »oslobođenje«. Oslobođenje se događa »u Kristu« (2,17; usp. 2,4; 3,26), a dostupno je samo vjeri. U vjeri se shvaća Božji zahvat u Kristu kao dar čiste milosti, a Kristovu se smrt shvaća kao čin čiste i bezgranične Božje ljubavi »za mene« (2,20). Oslobođenje u Kristu koje se dohvaća vjerom ponajprije se doživljava kao sloboda od grijeha, smrti i tijela (negativan vid slobode) te kao sloboda za milost, život i ljubav po Duhu (pozitivan vid slobode).¹⁹

žansko sinovstvo (4,4-7). Svi su na više ili manje izričit način dovedeni u svezu sa slobodom ili oslobođenjem koje Bog izvodi u Kristu.

¹⁸ Njegovi protivnici smatraju da se spasenje ostvaruje i Kristom i obrezanjem (*et-et*), da su oboje nužni za baštinu spasenjskih obećanja danih Abrahamu i njegovu potomstvu. Pavao smatra da se spasenje ostvaruje *aut-aut*: ili Krist ili Mojsijev zakon.

¹⁹ Usp. Ivan DUGANDŽIĆ, »Za slobodu nas Krist oslobodi« (Gal 5,1). Kršćanska sloboda po Pavlu, u: *Bogoslovska smotra*, 55 (1985) 1-2, 59-70, 61. Takva sloboda uvelike nadilazi i političku slobodu i individualne mogućnosti izabiranja. Ona izražava oslobođenje od svega što ljudski život sužava i opterećuje, a što čovjek sam svojim silama ne može otkloniti (usp. Söding, *Za slobodu oslobođeni...*, 60).

Vjera je pojam novoga života, optika kojom se shvaća i prihvaća spasenjsko značenje Kristova događaja, sfera u kojoj se ostvaruje Božje spasiteljsko djelovanje u Kristu, dinamika koja u kršćaninu uobličava Krista (4,17) i koja određuje život kao život obilježen velikom radošću i nošen Kristovom ljubavlju. Obrana vjere u konačnici je obrana slobode, slobode vjere koja je na Pavlovu inicijativu i dovela do prvoga Jeruzalemskoga sabora (2,4),²⁰ ali i obrana slobode po vjeri koja je zauzeta za zajedništvo,²¹ opraštanje, činjenje dobra, za altruističko ponašanje koje Pavao, za razliku od »djelâ tijela« koja izražavaju čovjekov egoizam, naziva plodom Duha. Vjera – koja se rađa iz odgovora na protumačeni događaj Božjega spasenjskoga djelovanja u Kristu, na istinu evanđelja²² – temelj je slobode za nebeski Jeruzalem, slobode oslonjene na obećanje kojemu su bili otvoreni i na koje su se naslonili Abraham i Sara, po čemu su i dobili dijete obećanja – Izaka.

Ističući vjeru kao moment opravdanja, odnosno ispravnog odnosa prema Bogu (usp. 2,16), Pavao inzistira na temeljnom izboru između dvaju religioznih, ali suprotstavljenih ponašanja. S jedne strane, postoji ponašanje koje se donosi pred Boga vlastitim djelima, a s druge, ponašanje koje čini prihvaćanje Božjega djela u Isusu Kristu. Prvo ponašanje možemo označiti kao pokušaj samoopravdanja, a drugo je otvaranje i prihvaćanje Božjega dara opravdanja. Samoopravdanje vodi u slijepu ulicu, što Pavao jasno ilustrira u Rim 1,18 – 3,20. Svaki pokušaj da se sloboda, kao plod ispravnoga odnosa s Bogom, osigura izvanjskim sredstvima i uvjetima ostaje bezuspješan. Samo unutarnja osobna preobrazba koja dolazi iz oslanjanja na Božje djelovanje omogućuje slobodu, odnosno izlazak iz, ljudski gledano, beznadne situacije zatvorenosti svijju pod grijeh (usp. Rim 3,22). Grijeh, ali shvaćen kao personificirana sila, kao tiranski gospodar koji pod svojom vlašću drži svekoliko čovječanstvo, prvi je i glavni neprijatelj slobode. U ostvarivanju svoje vlasti služi se različitim čimbenicima: tijelom, Zakonom, demonskim moćima i smrću. Krist oslobađa od ropstva grijehu i svim silama kojima grijeh upravlja.

²⁰ Svoju intervenciju u Jeruzalemu koja je dovela do prvoga, »Apostolskoga sabora«, Pavao osmišljava sintagmom »braniti našu slobodu« (Gal 2,4). Koliko mu je to važno vidi se iz usporedbe njegova opisa toga sabora s opisom u Dj 15. Pavao ne spominje da je Sabor sazvan zbog vjеровјесниčke prakse Crkve u Antiohiji, ne spominje Petrov i Jakovljevičev intervent, kao ni postignuti kompromis s Jakovljevičevim klauzulama [usp. W. O. WALKER, Why Paul Went to Jerusalem. The Interpretation of Galatians 2:1-5, *Catholic Biblical Quarterly*, 54 (1992) 503-510].

²¹ Riječ je konkretno o zajedništvu kršćana iz židovstva s kršćanima iz poganstva, kako pokazuje »antiohijski incident« u Gal 2,11-14. U miješanim zajednicama ne trebaju kršćani iz poganstva prihvaćati obrezanje i propise o (ne)čistim jelima, nego kršćani iz židovstva moraju odustati od svoga načina življenja u korist suživota s kršćanima iz poganstva [usp. Traugott HOLTZ, Der antiochenische Zwischenfall (Galater 2.11-14), *New Testament Study*, 32 (1986) 3, 344-361, 347; Paul C. BÖTGER, Paulus und Petrus in Antiochien. Zum Verständnis von Galater 2,11-21, *New Testament Study*, 37 (1991) 1, 77-110].

²² Usp. Nikolaus WALTER, Paulus und die Gegner des Christusevangeliums in Galatien, u: Albert VANHOYE (izd.), *L'Apôtre Paul. Personalité, style et conception du ministère*, Leuven, 1986, 351-356.

Sloboda nije stvarnost Zakona i djelovanja, nije plod mučnih naprezanja i asketske samodiscipline, nego osobnosti i njezinih uvjerenja i opredjeljenja, njezina odnosa s Bogom po/u Kristu. Sloboda se ostvaruje kao osobni odnos izlaska iz sebe (ἐξ-ἑαυτοῦ) i prepuštanja drugome, a ostajanje u sebi i oslanjanje samo na sebe može se označiti samo kao egocentrizam, kao smrt, što je za Pavla temeljni oblik neslobode i ropstva. Opredjeljenje za vjeru oslobađa jer se time zadnji temelj vlastite egzistencije postavlja u Boga. Vjerničko opredjeljenje za Boga nije besplodno, niti je samo stvarnost nutarnjih stavova. Ono plodi i djelima, ali ne više djelima Zakona, nego djelima vjere, a vjera je, kako kaže Pavao, »ljubavlju djelotvorna« (πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, 5,6). Vjera je nadahnjujuće načelo ljubavi, a ljubav obilježava svako djelovanje koje se ostvaruje u vjerničkom odnosu s Kristom. Agapična ljubav je vrhunac slobode koja obvezuje upravo iz relacije, a to i jest osobnost. Povijesna sloboda, ona koju čovjek ostvaruje bez relacije s Bogom u Kristu može samo udariti smrću onoga koji je živ, a nikako obdariti životom onoga koji je mrtav. Sloboda vjere, u vjeri ili po vjeri, snagom Duha Božjega, koji jest ljubav Božja, transformira egzistenciju iznutra tako da se ne živi više sebi nego onomu koji je za mene umro i uskrišen. Pavao to jasno kaže: »S Kristom sam razapet. Živim, ali ne više ja, nego živi u meni Krist. A što sada živim u tijelu, u vjeri živim u Sina Božjega koji me ljubio i predao samoga sebe za mene« (2,20).

Budući da se spasenjsko značenje događaja Krist shvaća i prihvaća samo vjermom, zbog čega Pavao o njemu uvijek i progovara vjeroispovjesnim rečenicama;²³ budući da se ono usvaja po poruci vjere koja je pojam novoga života obilježena Kristovom ljubavlju, sloboda je već ostvarena (»Za slobodu nas Krist oslobodi«, 5,1), ali oslobođenje predstoji, jer oni koji su »u Kristu« ušli su u proces koji se očituje kao poziv na slobodu: »Na slobodu ste pozvani« (5,13). Sloboda je Božji dar, ali i zadatak, po onoj: *Noblesse oblige* ili *Agere sequitur esse!* Oslobođen od strane Osloboditelja, kršćanin se povjerava onomu koji je po uskrsnuću, po oslobođenju od smrti uzdignut s desne Očeve i koji se »zauzima za nas« (Rim 8,34). Oni koji su Kristu oslobođeni i slobodni ne postaju autonomni, nego ulaze u novo stanje »robovanja« (usp. Rim 6,12-23), postaju sluge Kristove volje, a on postaje njihov Gospodar. Biti slobodan u vjeri znači promijeniti gospodara. Umjesto gospodstva grijeha kao personificirane sile, grijeha koji se služi tijelom, Zakonom, kozmičkim silama i moćima, smrću,²⁴ vjernik izabire Krista kao Gospodina/Gospodara, a njegovo ga gospodstvo oslobađa od tih

²³ Pavao je duboko vjerovao i iz toga vjerovanja sve radi i piše. Njegov sunarodnjak Schalom BEN CHORIN, *Paulus. Der Völkerapostel in jüdischer Sicht*, München, 1970, 19s, dobro zapaža kad piše: »Pavao je vjerovao u svršetak demoniziranog svijeta i u vidljivu pobjedu ljubavi nad grijehom. Od toga se ništa nije ostvarilo.« Na pitanje je li se prevario, odgovara: »Ni govora. Tko se iz ljubavi vara, taj ostaje.«

²⁴ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Grijeh u Poslanici Rimljanima, u: Nediljko Ante ANČIĆ, Nikola BIŽAČA (prir.), *Osobna i društvena dimenzija grijeha. Zbornik radova znanstvenog skupa*; Split, 25.-26. listopada 2001., Split, 2002, 53-109.

oblika robovanja. Vjernička sloboda nije nekakvo stanje bez gospodara, nego slobodno opredjeljenje za Božje gospodstvo u Kristu. Kratko rečeno, sloboda se uvijek ostvaruje pod nekim gospodstvom, ona nije samovolja, nego predanje. Po predanju vjernik biva istrgnut iz sadašnjeg zlog eona (usp. 1,4), iz stvarnosti određene grijehom,²⁵ ne bijegom iz svijeta, nego nadom u uskrsnuće koja jedina oslobađa za ljubav. Sloboda za ljubav je sloboda od tjeskobe, brige i straha, a takvu je slobodu htio Isus (usp. Mt 6,25-34).

Sloboda određena ljubavlju nije nikakvo slobodarstvo, a nije ni relativiziranje ili zanemarivanje života prije smrti²⁶ jer se njome sudjeluje u Božjem stvoriteljskom »da« svim stvorenjima, što obvezuje, ali i kida okove svega što ljudski život sužava i opterećuje. Ljudsko »da« Božjemu stvoriteljskomu »da« – koje je u Kristu našlo vrhunski izričaj – očituje čovjekovu samostalnost kao ovisnost o Bogu, o Bogu koji svoju svemoć samoograničava ljubavlju, a ljudsku slobodu pokazuje kao otkupljenu, oslobođenu slobodu, kao slobodu koja surađuje i participira na Božjoj samoograničenoj slobodi.²⁷ To je, možemo reći, prvi i izvoran Pavlov uvid kad progovara o slobodi koju je Bog u Kristu darovao čovječanstvu.²⁸ O slobodi se, po njemu, i ne može govoriti izvan konteksta vjervanja i uvjerenja. Nije sloboda kriterij vrjednovanja svega drugoga,²⁹ nego ona sama treba kriterij prosuđivanja (ne)ispravnosti. Taj kriterij ne potječe samo iz

²⁵ Za Pavla porijeklo zla i grijeha nije u ljudskoj volji, jer grijeh već stanuje u čovjeku: »Onda to ne činim više ja, nego grijeh koji prebiva u meni« (Rim 7,17). U takvom gledanju mogao se osloniti na Prop 7,20 ili na kumransku misao: »Čovjek je u grijehu od kada je u utrobi« (1QH 4,29-30) [usp. Walter KIRCHSCHLÄGER, *Zur Herkunft und Aussage von Gal 1,4*, u: Vanhoye (izd.), *L'Apôtre Paul...*, 332-339].

²⁶ Takvo je relativiziranje prisutno u židovskoj apokaliptici, a za Pavla i kršćanstvo općenito »apokaliptika (s krajem svijeta i novim svijetom) ne stoji primarno na *kraju* vremena, nego u *središtu* vremena. Za vjernika za 'kraj' sadašnjega svijeta nije odlučujuća propast našega planetarnoga sustava ili slična katastrofa, nego temeljno obesnaženje moći zla i smrti u našem ljudsko-zemaljskom svijetu. To se obesnaženje i početak novog stvaranja već dogodilo u Isusovoj smrti i uskrsnuću« (Medard KEHL, *Und was kommt nach dem Ende? Von Weltuntergang und Vollendung. Wiedergeburt und Auferstehung*, Freiburg – Basel – Beč, 2000, 101).

²⁷ Lijepo je to izrazio Thomas PRÖPPER, *Erlösungsglaube und Freiheitsgeschichte. Eine Skizze zur Soteriologie*, München, 1988, kad je napisao: »Da je Bog sam sebe u slobodi odredio za to da bude određen čovjekovom slobodom, nije nikako pokazatelj nesavršenosti ili nedostatka, nego izraz i posljedica ljubavi iznad koje se nešto veće ne da zamisliti« (str. 178).

²⁸ Grčki svijet ne bi nikada definirao slobodu kao služenje. Za nj je sloboda neovisnost pojedinca od izvanjskih uvjetovanosti, autonomija u samodostatnom mikrokozmosu. Za Epikteta, primjerice: »Slobodan je onaj koji živi kako hoće, koji ne može biti ni prisiljen, ni zapriječen, ni natjeran, čiji su izbori slobodni, želje ostvarene i nisu dovedene u pitanje protivljenjima.« Evo njegova ideala slobode jednoga cinika: »Gledaj me; bez kuće sam, bez grada, bez imovine, bez robova. Spavam na goljoj zemlji. Nema mi žene ni djece, ni upravne palače, nego samo zemlju, nebo i istrošeni ogrtač. A što mi nedostaje? Nisam li slobodan od boli i straha? Nisam li slobodan? Je li me ikada itko od vas vidio frustrirana u mojim željama i da mi se dogodilo nešto što sam htio izbjeći?« (prema: Giuseppe BARBAGLIO, *La Teologia di Paolo. Abbozzi in forma epistolare*, Bologna, 2008, 483).

²⁹ Opisujući svijest današnjih ljudi, Josef Ratzinger, *Vjera – Istina – Tolerancija*, 208, piše: »Na ljestvici vrijednosti, koja je za čovjeka i njegov dostojanstven život važna, pokazuje se sloboda kao istinska osnovna vrijednost i kao temeljno ljudsko pravilo uopće.«

propitivanja i razmišljanja čovjeka, nego iz dodira s Bogom, s onim božanskim koje mu izlazi u susret, iz objave.³⁰ Sloboda na temelju objave prekoračuje ono što je vidljivo, oslanja se na vjeru, na Božji zov koji je, slikovito rečeno, more u kojem se ostvaruje sloboda plivanja.

Za razliku od, primjerice, Ivanova evanđelja (usp. 8,31-36), Pavao ne razmišlja o idealu slobode, nego o njoj govori kao o prijelazu iz jedne sfere u drugu, iz jednoga gospodstva u drugo. Budući da je njegovo razmišljanje o slobodi uglavnom uvjetovano slobodarskim ili protu-slobodarskim strujanjima u njegovim zajednicama (usp. 1 Kor 7,20-24), on slobodu uvijek stavlja u kontekst govora o Kristovu otkupiteljskom djelu. Pripadnost Kristu po njegovu otkupiteljskom djelu (ἐξαρροῦάζω, Gal 3,13; 4,5) ima u pozadini sliku kupovine roba ili sluge za novo služenje novomu gospodaru.³¹ Shvaćajući slobodu kroz vjeru, možemo reći da slobodu Pavao poima kao nov status i način služenja. Vjera se, ukorijenjena u Kristovo pashalno otajstvo, očituje kao mogućnost preobrazbe čovjeka i svijeta u slobodnom, partnerskom i prijateljskom prožimanju Božje ljubavi i ljudskog slobodnog odgovora. Ona je istina u kojoj se ostvaruje istinska sloboda.

Zaključak

Pavlov govor o slobodi posve je uklopljen u tkivo njegove poslaničke komunikacije s galatskim Crkvama. U nakani da obrani istinu evanđelja pred nekim »uljezima« ili »smutljivcima« koji su se pojavili u crkvama koje je osnovao i koji su zahtijevali od vjernika da uz Krista prihvate i Mojsijev zakon, Pavao poseže za kategorijom slobode da bi ih odvratio od takvih namjera. Ako se prihvati Krista bez Zakona, tvrdili su ovi, lako se upada u slobodarstvo, u slobodu koja nije ničim normirana i koja tada ostaje bez odgovornosti. Bila je riječ o drugačijem shvaćanju onoga što je Bog učinio u Kristu. Zbog toga će se Pavao jako truditi da protumači u čemu je istinska sloboda djece Božje koja će u konačnici kršćanstvu omogućiti samostalan put, neovisan o židovstvu, i učiniti ga univerzalnim, ne njegovom moću ili težnjom za moći, nego sigurnošću da se u Kristu prima spoznaja koja spašava i ljubav koja otkupljuje.

Spasenjski učinak poruke evanđelja koji Pavao izražava pojmom »oslobođenje« događa se »u Kristu« (2,17; usp. 2,4; 3,26), a dostupan je samo vjeri. U

³⁰ Usklađenost Božje volje i ljudske slobodne volje pripada u područje otajstva. Tu otajstvenost objava doživljava kao Božje djelovanje koje se uvijek pojavljuje »izvana«. »Taj pristup izvana skandalozan je za čovjeka koji teži za samovlašćem i autonomijom: to je za svaku kulturu nešto preuzetno: Kad Pavao piše da je kršćanstvo za Židove sablazan, a za pogane ludost (usp. 1 Kor 1,23), onda on time želi reći upravo to što je najsvjostvenije za kršćansku vjeru koja za svakoga i za sve dolazi 'izvana'« – piše Ratzinger, *Vjera – Istina – Tolerancija...*, 79-80.

³¹ Usp. Stanislas LYONNET, *L'emploi paulinien de ἐξαρροῦάζειν au sens de »redimere« est-il attesté dans la littérature grecque*, *Biblica*, 42 (1961) 1, 85-89.

vjeri se Božji zahvat u Kristu shvaća kao dar čiste milosti, a Kristovu se smrt shvaća kao čin čiste i bezgranične Božje ljubavi »za mene« (2,20). Obrana vjere u konačnici je obrana slobode, slobode vjere koja je na Pavlovu inicijativu i dovela do prvoga Jeruzalemskoga sabora (2,4), ali i obrana slobode po vjeri koja je zauzeta za zajedništvo, opraštanje, činjenje dobra, za altruističko ponašanje koje Pavao, za razliku od »djelâ tijela« koja izražavaju čovjekov egoizam, naziva plodom Duha. Biti slobodan u vjeri znači promijeniti gospodara. Umjesto gospodstva grijeha kao personificirane sile, grijeha koji se služi tijelom, Zakonom, kozmičkim silama i moćima, smrću, vjernik izabire Krista kao Gospodina/Gospodara, a njegovo ga gospodstvo oslobađa od tih oblika robovanja. Vjernička sloboda nije nekakvo stanje bez gospodara, nego slobodno opredjeljenje za Božje gospodstvo u Kristu. Kratko rečeno, sloboda se uvijek ostvaruje pod nekim gospodstvom, ona nije samovolja, nego predanje. Po predanju vjernik biva istrgnut iz sadašnjeg zlog eona (usp. 1,4), iz stvarnosti određene grijehom, ne bijegom iz svijeta, nego nadom u uskrsnuće, nadom koja jedina oslobađa za ljubav. Kristološka vjera je izvor i norma kršćanske slobode koju zastupa Pavao.

U drugoj cjelini svojega rada, koja će biti objavljena u sljedećem broju Nove prisutnosti, istražiti ćemo Pavlov govor o slobodi koju zagovara i tumači kao slobodu od Zakona, od njegove prisile i od njegovih normi i propisa.

Marinko Vidović*

»It is for Freedom that Christ has set us Free« (Gal. 5: 1) – Conception of Freedom in the Epistle to the Galatians. (First part: the Syntagma in the Historical Context of the Epistle and of the Christological Faith)

Summary

Starting from the syntagma »It is for freedom that Christ has set us free« (Gal. 5: 1) and putting it in the context of some contemporary ideas of freedom, in this paper the author explores Paul's idea of freedom on the basis of the Epistle to the Galatians, which is designated as Magna Charta Libertatis Christianae. In the first part of the paper he places this syntagma in the historical context of the origin of the Epistle, from which it is evident that his speech on freedom is entirely determined by the specific state of believers in Galatian Churches, by their dilemma of returning to the Law of Moses under the influence of some heralds of faith who sneaked into the Churches of Galatia after Paul. And this very concrete idea of freedom springs up first of all from the Christological faith about God's realization of salvation in Christ. In this sense, it can be said that Paul expresses the salvific effect of the gospel message by the term «liberation», which is unique in the New Testament.

Key words: Faith, freedom, Galatian Churches, Judaism, Paul, truth of the Gospel.

(na engl. prev. Jadranka Krajinović)

* Marinko Vidović, PhD, Full Prof., University of Split, Faculty of Catholic Theology; Adress: Zrinsko-frankopanska 19, HR-21000 Split, Croatia; E-mail: mvidovic@kbf-st.hr.